

TIETEENTEKIJÖIDEN YLIOPISTODEMOKRATIAA TUKEVAT SUOSITUKSET

Maaliskuussa 2021 julkaistussa opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman selvitysryhmän raportissa yliopistoautonomian tilasta annettiin suosituksia yliopistojen toiminnan kehittämiseksi. Tieteentekijöiden hallitus piti suosituksia hyvinä ja päätti ottaa myös omalta osaltaan vastuuta niiden konkretisoimisesta. Tässä esitetyt liiton suositukset pyrkivät täsmentämään ja tarjoamaan hyviä esimerkkejä jo selvityksessä tunnistettuihin kehittämiskohtiin.

Suosituksia on valmisteltu yhdessä Tieteentekijöiden kaikkien yhdistysten kanssa, ja luonnostelemisessa on hyödynnetty Tieteentekijöiden edustajien kokemuksia yliopistojen hallituksissa.

Suosituksset ovat hyväksytyt Tieteentekijöiden hallituksen kokouksessa 17.9.2021.

A. Tiedekuntien monijäsenisten hallintoelinten roolin vahvistaminen

Nykytila

Tiedekuntien tai niihin rinnastettavien yksiköiden monijäsenisten hallintoelinten tehtävät liittyvät esimerkiksi seuraaviin: 1) tutkintokoulutus (ml. opetussuunnitelmat, tutkintovaatimukset, opiskelijoiden valintaperusteet, opiskelijamäärät, pääaineiden ja tutkinto-ohjelmien perustaminen ja lakkauttaminen), 2) rekrytoinnit, 3) dosentuurit, 4) väitöskirjojen arvostelu, väittelyluvat, tarkastajat yms., 5) toiminnan ja talouden suunnittelu ja toteutus, 6) dekaanin valinta ja 7) laatu ja kehittämistyö. Tiedekuntien monijäsenisten hallintoelinten tehtävissä on eri yliopistoissa paljon vaihtelua ja myös samaan tehtäväalueeseen liittyen hallintoelimillä voi olla hyvin erilaista valtaa. Tiedekuntien monijäsenisen hallintoelimen vahva asema tiedekuntaa koskevassa päätöksenteossa on perusteltua, koska ne ovat lähellä tiedekuntatason päätettäviä asioita ja niissä on demokraattisesti valittuina edustajia tiedekunnan henkilöstöstä ja opiskelijoista.

Suosituksemme

1. Yliopistojen tulee tarkastella säännöllisesti tiedekuntien monijäsenisen hallintoelimen tehtävänkuvauksia ja kerätä hallintoelinten sekä yliopistoyhteisön jäseniltä ehdotuksia siitä, millainen hallintoelimen rooli olisi toimiva kyseisessä yliopistossa.
2. Hallintoelimille tulee antaa vähintäänkin osittaista päätösvaltaa keskeisissä tiedekunnan arkeen vaikuttavissa asioissa, kuten dekaanin valinnassa sekä tiedekunnan toiminnan ja talouden suunnittelussa. Tämä päätösvalta tulee kirjata johtosääntöön täsmällisesti.

Mallia voidaan ottaa esimerkiksi Helsingin yliopiston johtosäännön 8 §:stä, jossa tiedekuntaneuvoston tehtäviksi kuvataan "valita dekaani" (myöhemmin johtosäännössä määritellyn prosessin mukaisesti) ja "päättää vuosittain tiedekunnan toimeenpanosuunnitelmasta, toiminnan tavoitteista, henkilöstörakenteen kehittämisen painopisteistä ja talousarvion perusteista sekä seurata niiden toteutumista tiedekunnan toiminnalliset päämäärät huomioon ottaen". (Valmisteluvastuu em. dokumenteista on dekaanilla, samoin dekaani laatii talousarvion päätettyjen perusteiden mukaan).

B. Kolmikantaisuuden noudattaminen päätöksentekoprosessien eri vaiheissa

Nykytila

Kolmikantaperiaate on yliopistoissa laajasti käytössä koko yliopiston sekä tiedekuntatason monijäsenisissä hallintoelimissä. Sen sijaan tasakolmikannan käytössä on vaihtelua. Kun katsotaan valmistelevia elimiä ja työryhmiä, kolmikantaisuuden periaatetta ei ole yleensä kirjattu ja käytännöt tuntuvat vaihtelevan paljon yliopistojen sisälläkin.

Suosituksemme

3. Yliopistoyhteisön eri ryhmien tasaisen edustuksellisuuden varmistamiseksi tasakolmikannan periaatetta tulee soveltaa vähintään kaikissa virallisissa monijäsenisissä hallintoelimissä.

Päätöksiä valmistelemissa työryhmissä tulee noudattaa vähintään kolmikantaperiaatetta (jos tasakolmikantaan ei aina päästäisikään)

C. Vaalien inklusiivisuuden ja läpinäkyvyyden parantaminen

Nykytila

Vaalioikeutettujen ja -kelpoisten määrittelyissä on yliopistojen välillä eroja. Erityisesti apurahatutkijoiden tilanne vaihtelee. Osassa yliopistoista he ovat vaalioikeutettuja ja -kelpoisia, kun tekevät tutkimustaan ”yliopiston suostumuksella”, osassa puolestaan eivät. Yliopistodemokratian inklusiivisuuden kannalta merkittävä haaste on myös erityisesti keskiryhmän edustajien epävakaaseksi asema yliopistotyössä. Työsuhteiden määräaikaaisuudet ja suuri työkuorma saattavat tehdä vaaleihin mukaan lähtemisestä ja sitoutumisesta rooliin yhteisessä päätöksenteossa hankalaa.

Suosituksemme

4. Yliopistodemokratian inklusiivisuutta tulee vahvistaa hyväksymällä apurahalla tutkimusta tekevät henkilöt vaalioikeutettujen ja -kelpoisten joukkoon.

Mallia voidaan ottaa esimerkiksi Tampereen yliopiston vaalisäännön 2 §:n kirjauksesta ”vaalioikeutettu yliopiston vaalissa on täysivaltainen henkilö, (...) joka yliopiston suostumuksella tekee apurahatutkimusta yliopistossa”.

5. Epävakaassa asemassa olevien yliopistoyhteisön jäsenten mahdollisuuksia osallistua yliopiston demokraattisten hallintoelinten toimintaan tulee parantaa takaamalla jatkuvuus

tilanteissa, joissa valituksi tullut henkilö ei ole yliopistoyhteisön jäsen koko hallintoelimen kautta. Tässä keinona on esimerkiksi suosia henkilövaalien sijaan listavaaleja ja valita seuraajaksi listalta seuraavaksi eniten ääniä saanut ehdokas.

6. Vaaliliittojen mahdollistaminen parantaisi myös yliopistodemokratian läpinäkyvyyttä, kun ehdokkaiden tulisi jo mahdollisia vaaliliittoja muodostaessaan tehdä näkyväksi, millaista yliopistopolitiikkaa he ajavat. Mallia vaaliliittoja koskevista kirjauksista voidaan ottaa esimerkiksi Itä-Suomen yliopiston vaaliohjesäännöstä.

D. Yliopiston yhteisen monijäsenen hallintoelimen ja hallituksen yhteistyön vahvistaminen

Nykytila

Yliopistoissa on vaihtelevia käytäntöjä yliopiston hallituksen sekä yhteisen monijäsenen hallintoelimen (kollegio / konsistori / akateemisten asiain komitea) yhteistyön suhteen. Osassa yliopistoissa yhteistyö on kirjattu johtosääntöön, osassa sitä ei ole kirjattu, mutta sitä tehdään säännöllisesti.

Suosituksemme

7. Hallituksen ja monijäsenen hallintoelimen tapaamiset tulee kirjata johtosääntöön, jotta niiden toteutuminen ei ole yksittäisistä toimijoista kiinni.

Mallia voidaan ottaa esimerkiksi Jyväskylän yliopiston johtosäännön 4 §:n kirjauksesta "Hallitus tapaa yliopistokollegion vähintään kaksi kertaa vuodessa."

8. Hallituksen ja monijäsenen hallintoelimen puheenjohtajien on hyvä tavata säännöllisesti ja keskustella toimielimissään meneillään olevista päätösasioista.

9. Hallituksen puheenjohtajalla on hyvä olla läsnäolo- ja puheoikeus monijäsenisen hallintoelimen kokouksiin sekä päinvastoin. Oikeuden käyttöön tulee kuitenkin sopia selkeät käytännöt, jotta toimielimet saavat työskennellä myös ilman toisen elimen edustajan läsnäoloa.
10. Toimielinten on hyvä järjestää epävirallisia tapaamisia yhteistyön pohjan rakentamiseksi.

E. Hallintoprosessien kestävyiden ja avoimuuden vahvistaminen

Nykytila

Hallintoprosessien kestävyiden ja avoimuuden suhteen yliopistoissa vaikuttaisi olevan viilattavaa siellä täällä: sisäisissä ohjeissa on kirjauksia, joita ei käytännössä noudateta, johtosäännössä viitataan ohjeisiin, joita ei ole olemassakaan tai arjessa toimitaan vaihtelevin tavoin ilman kirjattuja prosesseja. Käytäntöjen kirjaaminen parantaa prosessien läpinäkyvyyttä ja mahdollistaa niiden toimivuuden arvioinnin koko yliopistoyhteisölle.

Suosituksemme

11. Yliopistojen tulee käydä säännöllisesti läpi johtosäätönsä ja varmistaa, että niissä viitataan vain olemassa oleviin ohjeistuksiin.
12. Työryhmien kokoamisen periaatteet tulee olla kirjattuina ja avoimesti saatavilla.
13. Kun yliopiston hallitukseen haetaan uusia jäseniä, tulee varata yliopistoyhteisön kaikille jäsenille mahdollisuus tehdä esityksiä suoraan.